

KIRKEN OG SØVÆRNET

BØRGE ØRSTED

KIRKEN OG
SØVÆRNET

SÆRTRYK AF PRÆSTEFORENINGENS BLAD

1948

Til søløjtnant I,
den kære
Svend Kieler
med mange gejst-
lige og maritime
billeder - et
blaudet - fra forp.
din hengivne

Børge Ø.

Holmens kirke
27-10-48.

Både den danske hær og det danske søværn har efter sidste krig vist kirken og dens gerning en meget betydelig interesse. Man har således knyttet feltpræster til hærens forskellige afdelinger og for flådens vedkommende blandt andet taget en orlogspræst med på længere togter. Selv om man måske først, når forsvarskommissionen har endt sit arbejde, kan overse, hvor stor en plads kirken i fremtiden kommer til at indtage indenfor værnene, vil det næppe være helt uden interesse allerede nu at se lidt tilbage på det, der er forsvundet. Da forfatteren til nærværende artikel kun har direkte og personligt kendskab til den gejstlige virksomhed indenfor flåden, vil det følgende hovedsagelig blive en skildring heraf.

Først er det imidlertid naturligt mere i almindelighed at rejse spørgsmålet: Hvorfra stammer egentlig denne næsten pludselige velvilje overfor kirken, som vi møder i de to værn i en tid, der ellers ikke kan kaldes særlig kristelig orienteret? Hverken krigen eller efterkrigstiden blev jo de fulde kirkers tid, og nogen form for vækkelse har der endnu ikke været at spore.

Den uhyre indsats, som præsterne ydede i de allierede styrker, spiller sikkert en stor rolle i denne forbindelse. Mange danske, som under krigen gjorde tjeneste under engelsk eller amerikansk flag, har mødt disse mænd, og da de kom hjem, har de fortalt videre om dem og deres bedrifter. Meget er der også skrevet om dem og næsten altid med positivt fortegn. Litteraturen har i det hele taget givet denne krigs gejstlige en behandling, som de ganske vist fuldt ud har fortjent, men som de også fuldt ud kan være tjent med.

Men endnu større betydning for den danske kirkes stilling blandt soldaterne har dog sikkert det møde haft, som dels i de fremmede hære, dels indenfor modstandsbevægelsen her hjemme fandt sted mellem de kirkefremmede, ja, måske endog kirkefjendske, og den ungdom som følte sig stærkt bundet til et eller andet trossamfund. Man kan smile af Schleiernacher — eventuelt forarges over ham, hvis det ligger til en — når han taler om den påvirkning, der sker fra person til person »durch ein priesterliches Leben«, men noget er der trods alt om snakken.

Arthur Koestler siger i en artikel i sin bog: The yogi and the commissar om journalisten og krigsflyveren Richard Hillary, at hele dennes liv blev præget af den tid, han havde kendt sin krigskammerat Peter Pease, som et par år før han selv styrtede ned med sin maskine og blev dræbt. Der var noget over Peters liv, som betog Hillary og gjorde ham nysgerrig.

Derfor forsøger han ved enhver given lejlighed at få en samtale i gang med sin noget indesluttede ven, og da det omsider lykkes, bliver det af en sådan betydning for ham, at han lang tid efter kan skrive den ned efter hukommelsen i sin bog: *The last enemy*. Det er klart både for Hillary og for os, der læser referatet af denne dialog mellem de to unge mennesker, at Peter hverken er nogen særlig stor dialektiker eller fremragende begavelse, men det er heller ikke ved nogle af disse dyder, han gør indtryk på sin meget materialistiske ven. Det afgørende for Hillary er, som han selv siger til Peter, at Peter »i en tid, hvor det er vulgært at elske sit land, gammeldags at elske Gud og sentimentalt at elske menneskene, gør alle disse ting«. Dette, i forbindelse med at Peter er dygtig til sit job, et ordentligt menneske og et ordentligt mandfolk, får Hillary til at tvivle på sin egen skepticisme.

Og hvad der skete mellem disse to engelske krigsflyvere, tror jeg også ofte er sket mellem danske soldater og modstandsfolk. Her bliver der aldrig tale om den pludselige omvendelse, men om en begyndende åbenhed overfor evangeliet, som giver sig udtryk i en absolut velvilje overfor de mænd og den institution, som fik den opgave betroet at bringe dette evangelium videre både i England, Amerika og Danmark.

EN SMULE HISTORISK BAGGRUND

Efter dette forsøg på at forklare den pludselige interesse for den kristne tro både i hæren og i søværnet vil vi mere specielt, men ganske kort, se lidt på hvorledes samarbejdet mellem flåden og kirken tidligere har formet sig.

Det meste kirkelige arbejde indenfor søværnet er gjort ud fra Holmens kirke. Da denne kirke i sin tid blev opført, bestemte Christian IV, at dens præster udelukkende skulle tage sig af marinens personel. Senere blev også andre opgaver lagt hen til kirkens gejstlige, bl. a. betjeningen af det sogn, som opstod omkring kirken efter Sct. Nikolaj's brand 1795, men derover glemte man aldrig, at kirken først og fremmest var orlogsflådens kirke. Den dag i dag har således alle marinens faste folk og enhver, så længe han er indkaldt ved søværnet, krav på betjening af Holmens kirkes præster i Holmens kirke.

De i tidligere tid meget anvendte skibspræster stod i et temmeligt løst forhold til Holmens kirke. De fik deres ordination af Holmens provst og var underlagt ham, men måtte iøvrigt ikke gå Holmens kirkes gejstlige i næringen. Dette var de med deres usle løn desværre meget tit fristet til, især når de i længere tid gik arbejdsledige og ventede på ny udkommando, ofte uden nogen som helst form for understøttelse. Det var således ikke mærkeligt, at denne stand sank ned til et proletariat indenfor præstestanden og derved opløste sig selv indefra.

Man har med skam at melde nogle græsselige historier om en vis hr. Otto Lauritzen, der engang blev anklaget for at have anvendt følgende i sandhed magtfulde ed: Gud give djævelen tage og føre både skibsfolk og fetalje djævelen i vold over alle toppe og træer! En anden gang blev samme præst kaldt op til Holmens provst, fordi han, som han selv påstod, »udi al hastighed var kommet til at prikke en matros Knud Rasmussen i hovedet med en nøgle« med det noget overraskende resultat, at der var fremkommet syv dybe sår! Det, der dog gav det afgørende stød til hans afskedigelse, var, at han engang smed både kjole og krave og, som Gud havde skabt ham, sprang i bølgerne og svømmede fra et skib

i flotillen til et andet, fordi man havde nægtet ham en jolle til at udføre denne ekspedition i. Vi ville vel nærmest anse det for en ganske kæk bedrift, men i datidens øjne var det meget forargeligt at en gejstlig viste sig for det gemene folk uden tøj på kroppen.

Men efterhånden forsvandt præsterne ganske fra skibene, hvad enten det nu skyldes mænd som hr. Lauritzen, eller hele tidsånden førte det med sig, og kirken nøjedes med at betjene søens folk, når de selv kom til Guds hus. Her må det imidlertid nævnes, at soldaterhjemmene, som de to store kirkelige retninger har opført, sammen med Dansk sømandsmission i fremmede havne fortsatte det opsøgende arbejde i stort omfang og øvede en gerning, som man aldrig kan takke dem nok for, men det var dog først, da viceadmiral Vedel efter forhandlinger med provst Neiiendam lod den yngste præst ved Holmens kirke udkommandere som orlogspræst i kadetskibet *Holger Danske* på dets togt til Grønland sommeren 1947, at kirken igen sejlede ud med flådens faste folk, elever og værnepligtige.

ORLOGSPRÆSTEN OM BORD

Som sejlede orlogspræst kan man kun bruge en ung mand. Det hårde liv på søen, de knebne pladsforhold om bord og den ikke særlig varierende kost kræver allerede i fredstid en stærk konstitution, og absolut nødvendigt er det naturligvis i krigstid. Derfor har den amerikanske marine også sat aldersgrænsen for sine præster ved de 35 år.

Det er endvidere en stor fordel, hvis præsten er på alder med de yngre officerer, og i alt fald må han helst ikke være meget ældre end skibets næstkommanderende. Han glider således lettere ind i den lune munterhed i messen og føles ikke som et højtideligt og fremmed element på det sted, der er — og det må man aldrig glemme — den sejlede mands spisestue, dagligstue og hyggekrog, og hvor en nyankommen aldrig skal optræde hverken som agitator eller reformator. Det er iøvrigt naturligt, at orlogspræsten bespises og hører til i officersmessen. Her er han sammen med folk, der har en uddannelse på linie med hans egen og stort set lever under de samme økonomiske kår som han selv. Men derfor må han aldrig glemme at besøge de andre messer i skibet. Der skal han komme som en hyppig gæst og blive længe hver gang.

En stor fordel er uniformen, som også er indført her i landet. Efter forbillede udefra er præsten klædt som en officer, men uden snore kun forsynet med et kors på armen. Således uniformeret er alle straks klar over, hvem han er, men også at han står udenfor den almindelige militære rangstige. Orlogspræsten er på den ene side kun underlagt chefen og på den anden side på lige fod med den øvrige besætning. Han er, som englænderne siger, *superior to none and inferior to none*.

Endelig er det nødvendigt for præsten at have et nogenlunde roligt og ugenert lukaf, hvor han kan holde træffetid og forberede sig til sit arbejde.

Orlogspræstens gerning om bord falder i to afsnit. For det første skal han være præst i dette ords videste betydning, men dernæst skal han helst også være det civile element i skibet, der i kraft af sin uddannelse kan bringe et lille pust af liv og afveksling ind i den ofte lidt ensformige tilværelse på søen.

Hans gejstlige arbejde begynder straks ved togtets begyndelse. Inden afrejsen holder han gudstjeneste for besætningen og deres pårørende, som er inviteret om bord for at sige farvel. Derefter forretter han gudstjeneste hver søndag under hele rejsen, når forhold

dene tillader det, og er man i udenlandsk havn indbydes den danske koloni på stedet til at deltage i højtideligheden. I forbindelse hermed kan præsten også udføre kirkelige handlinger for sine landsmænd i den pågældende by f. eks. dåb og vielser. For mange danske, som i lang tid har været borte fra deres fædreland, er det ofte en stor oplevelse igen at høre evangeliet på deres eget tungeomål og synge med på de salmer, de lærte som børn. Med en præst om bord er en dansk orlogsmand ikke blot et stykke Danmark, som kommer sejlene til vore landsmænd i det fremmede, men også et stykke af den danske folkekirke. Vi har her et værdifuldt supplement til det arbejde, som udføres af Dansk kirke i udlandet.

I Frederik V's søekrigsartikelsbrev af 1752 står der følgende, som præsten må lægge sig på sinde, når han skal forkynde ordet for sin sejlene menighed:

Hver søn- og helligdag skal han prædike over dagens evangelium, ikke over een time, men vel, om han derom advares kortere, og han skal i alle måder føje sig efter lejligheden, og de tilfælde, som kan falde til søs. Til den ende skal han forud meditere og berede sig til sin prædiken, at han kan tale Guds ord i kraft og med fynd, og fremføre ordentlig og grundig den materie, han handler om, og som kan passe sig på hans menighed.

Det vil dog sikkert være klogt, om præsten, allerede før han bliver advaret, nøjes med at prædike et kvarter, hvad enten man nu står på agterdækket i fri luft, omgivet af mange distraherende måger, eller på grund af vejret er nødt til at opholde sig på banjerne, hvor larmen fra maskinerne og den ofte en smule tunge atmosfære kan virke højst generende både på menighed og præst. At prædike Guds ord med kraft og med fynd, som kongen befalede, skal vist forstås derhen, at præsten skal samle sig om en enkelt, central, kristelig tanke og ikke vove sig ud i vidtløftige teologiske problemer. Gudstjenesten indledes med, at der lydes med klokken og gudstjenestestanderen — en vimpel med et rødt kors på hvid bund — hejses. Når gudstjenesten er forbi, træder chefen frem og udtaler et Gud bevare Kongen, der besvares af den samlede besætning, hvorefter der lydes af, og standeren nedhales.

Foruden gudstjenesterne for sine søgnebørn om bord og »sognebåndsløserne« i fjerne havne skal orlogspræsten også med stor nidkærhed røgte sit embede som sjælesørger for besætningen. Dette arbejde må ofte udføres under kår og i situationer, som en præst i land aldrig kommer ud for, men til gengæld har orlogspræsten den store fordel, at han kan tale ganske frit ud om tingene og ikke behøver anvende alle de mange eufemismer og omsvøb, man ellers er nødt til at bruge. Dette betyder naturligvis ikke at præsten ikke skal optræde med finfølelse og takt — langt fra! Han må således aldrig prøve på at tvinge en samtale over i religiøse baner, men altid nøjes med at gribe det gunstige øjeblik, når det byder sig. Og iøvrigt har hans gerning ikke været forgæves, hvis han blot gennem en tankeudveksling om hverdagens små og store problemer formår at skabe den berøringsflade, der bevirker, at den mand, han står og snakker med, i fremtiden uden at trykke sig vil henvende sig til ham, når han kommer ud for et stort og vanskeligt spørgsmål. Men det kræver naturligvis, at præsten virkelig interesserer sig for den pågældende mands små daglige problemer og ikke kun opfatter dem som et nødvendigt onde, man skal se at komme igennem, før man kan nå frem til det egentlige, for det vil selv den yngste værnepligtige meget hurtigt kunne mærke og føle sig frastødt af.

Orlogspræsten er i den lykkelige situation, at han i højere grad

end nogen anden gejstlig lever under de samme vilkår som hans menighed. Her er det da ialt fald for en gangs skyld ingen tom floskel, at menighed og præst er i samme båd. Endelig har han også den store fordel, at hans sogn aldrig er større, end at han nok med lidt held og hurtighed skulle kunne nå at få sagt godnat til alle sine søgnebørn, inden han går til køjs. Det er to plusser, som mange af hans kolleger i land må misunde ham.

Er præsten om bord i et skoleskib — og det vil vel oftest være tilfældet i den danske marine — bør han mindst en gang om ugen sikres en time i undervisningsplanen. Hvad han vil udfylde denne time med, må han selv bestemme, blot det bliver et lille pust af liv og ånd ind i dagens arbejde. Hvis man er på vej mod en fremmed havn, kan han passende ridse den historiske baggrund op for det, som besætningen om kort tid skal se, og iøvrigt give nogle oplysninger om det nye og for de fleste ukendte sted. Om aftenen efter »udskejning«, det vil sige, når dagens gerning er endt, skal orlogspræsten altid være parat til at yde sin part til den almindelige underholdning om bord, og ved fester og større arrangementer må man aldrig forgæves henvende sig til ham om hjælp.

Biblioteket bør have hans særlige bevågenhed, fordi han netop i forbindelse med bogudlånet kan komme til at tale med besætningen om stort set alle ting mellem himmel og jord. Men heller ikke her må han optræde som den bedreviddende og især ikke som en slags overkirkelig eller moraliserende censor.

Op så kan iøvrigt alt dette være i den skønneste orden, manden kan både være en habil prædikant og gå rundt med et mindre universitet inde i hovedet, har han ikke dette irrationelle, som nogle kalder menneskelighed, andre naturlighed, så kan han lige så godt straks holde op med sit arbejde som orlogspræst. Om bord i Kongens skibe er der ingen gamle koner eller ældre ugifte damer, som synes, det er fint at kende præsten, og som derfor slår kreds om ham. Her holder man af ham for det han siger og gør, og den måde han har at være på, men er iøvrigt komplet uimponeret af hans kjole og krave.

ARBEJDET I LAND

Det lyder jo lidt i retning af en *contradictio in adjecto*, når man taler om en marinesoldat, som har sin gerning på land. Men det er imidlertid en kendsgerning, at en stor del af søværnets faste personel og af det indkaldte mandskab kun meget sjældent kommer ud at sejle. Det gælder bl. a. de ikke få folk, der er stationeret ved de forskellige marinedistrikter rundt om i landet og hele kystdefensionen med Middelgrundsfortet, Flakfort og Dragørfortet. Også her har man fra Holmens kirkes side påbegyndt et arbejde. Især har pastor Scheller-Nielsen ydet en smuk indsats ved at undersøge mulighederne for en omfattende kirkelig betjening af de tre store søforter udenfor København, der tilsammen har en besætning på omkring 1000 mand.

Holmens provst fortsætter også til vinter den undervisning, han begyndte på søofficersskolen i 1946, og som blev af så stor betydning for kadetterne, netop fordi den kom til at virke som et pust af liv og ånd ind i det strengt militære skema og hindrede de unge mennesker i helt at tabe forbindelsen med det civile liv. Kirkens kaldskapellan har fået betroet undervisningen i samfundslære ved mathskolen. Et dejligt elastisk fag, hvori der ikke skal aflægges nogen prøve, men hvor man nok skulle kunne få lejlighed til at sige et borgerligt ord til de unge mennesker, som med tiden skal udgøre stammandskabet i vore orlogsskibe, og som særligt får med de værnepligtige at gøre.

Til oktober vil endvidere cand. theol. Knud Banning som den første blive indkaldt under den nye ordning, der ved søværnets velvilje er blevet bragt i stand, og hvorefter theologiske kandidater eventuelt studenter i deres sidste studieår efter de sædvanlige to måneders eksercerskole bliver udstukket til et job, der indtil videre har den noget tunge titel: værnepligtig teolog. Hans opgave vil blive at gøre en orlogspræsts arbejde blandt de indkaldte, så langt det nu kan gøres af en uordineret, og hans særlige styrke skulle ligge deri, at han selv hører til blandt de værnepligtige og lever helt under de samme vilkår.

Orlogspræsten har i dag med sin gerning et dobbelt sigte: For det første skal han dygtiggøre sig, således at han i tilfælde af krig effektivt kan honorere de krav, som vil blive stillet til ham, dernæst skal han under denne uddannelse prøve på at gøre et solidt stykke kirkeligt arbejde blandt de mænd, der i kortere eller længere tid tjener i vort lands forsvar til søs.

Denne opgave tager vi, som fik en tjeneste betroet ved Holmens kirke, på os med frelst samvittighed, hvad man end fra forskellig side måtte rejse af indvendinger imod os. Så længe det ikke kræves af os, at vi skal velsigne kanonerne eller inden et slag hidse soldaterne op til at slå så mange mennesker ihjel som vel muligt, men trygt kan holde os til viceadmiral Vedel's ord om, at søværnet ikke ønsker af os, at vi skal skabe bedre soldater, men alene hjælpe den enkelte i hans personlige vanskeligheder, der jo under krig altid er større end under andre forhold — så længe dette må være normen for vort arbejde, kan vi vist frimodigt fortsætte efter de retningslinier, vi er begyndt, og som her er skitseret.

